

Förhoppningen är ett vanligt, bra liv

Finländarnas uppfattningar och erfarenheter av ålderdomen

Till läsaren

Samhällets inställning till äldre personer syns i hur man talar om dem, i vilken utsträckning de är delaktiga i det gemensamma välbefinnandet och i samhällets nyckelfunktioner samt hur deras behov beaktas i beslutsfattande och tjänster. Det är också avgörande hur jämlikt de behandlas.

Frågor som gäller åldrande, ålderdom och service har undersökts ur många synvinklar. Det finns dock få undersökningar där man frågar alla som fyllt 16 år om deras tankar om ålderdom och de äldres ställning i det finländska samhället samt hurdana uppfattningar de har om äldrearbetet och en bra ålderdom.

Det är beklagligt vanligt i Finland att man i befolknings- och opinionsundersökningar utesluter befolkningen som fyllt 80 år och ändå presenterar resultaten som "finländarnas åsikter". Detta verkar antyda att åsikterna hos personer över 80 år, det vill säga fler än 300 000 medborgare, inte anses vara lika viktiga som hos den övriga vuxna befolkningen och att de inte heller anses höra till "finländarna" eller "befolkningen". Även unga i åldern 16–17 år lämnas utanför de allmänna opinionsundersökningarna eftersom de vanligen riktas till en befolkning som fyllt antingen 18 eller 20 år. I den officiella statistiken statistikförs personer som fyllt 65 år som "äldre" medan personer i åldern 15–74 år som personer i arbetsför ålder. Allt detta är förvirrande och gör jämförelser svåra.

Centralförbundet för de gamlas väl (VTKL) ville föregå med gott exempel när de av forskningsinstitutet Aula Research Oy på vintern 2022 beställde en medborgarenkät som alla 16 år fyllda personer som var bosatta i Finland utan övre åldersgräns kunde besvara. Det insamlade materialet är en unik översikt över befolkningens erfarenheter och åsikter om de äldres ställning i dagens Finland. De som besvarade enkäten ville att deras svar inte skulle glömmas "i botten av skrivbordslådan". Centralförbundet för de gamlas väl har redan uppfyllt önskemålet bland annat genom att starta folkrörelsen "Gör ett nummer av åldern", om vilken det finns mer information (på finska) på www.vanheneminen.fi. Syftet är att upprepa enkäten regelbundet för att kunna följa upp frågorna som undersöks och utvecklingen av dem. Syftet för Centralförbundet för de gamlas väl är att på det här sättet bidra till ett samhälle som har en positivare inställning till åldrande.

Den här rapporten har utarbetats på uppdrag av Centralförbundet för de gamlas väl, och dess mål är att skapa en helhetsbild av enkätresultaten och återspegla resultaten i branschens forskning. De bärande temana i enkäten var inställningar till åldrande och ålderdom, äldres delaktighet och åldersdiskriminering, förberedelser inför ålderdomen samt medborgarnas uppfattningar om äldrearbetet och en bra ålderdom.

I rapportens första kapitel presenteras syftet med undersökningen samt beskrivs forskningsmaterial och metoder. I det andra kapitlet beskrivs centrala begrepp som används i rapporten. I det tredje kapitlet beskrivs forskargruppen och i det fjärde analyseras respondenternas livskvalitet och utkomst. I det femte kapitlet beskrivs de

undersöktas inställning till ålderdomen och i det sjätte fokuserar man på de äldres delaktighet. I det sjunde kapitlet behandlas åldersdiskriminering och de undersöktas erfarenheter av detta. Det åttonde kapitlet ägnas åt de undersöktas uppfattningar om äldrearbetet och det nionde kapitlet åt deras önskemål om en bra ålderdom.

I slutet av varje kapitel sammanfattas helheten och resultaten diskuteras. Till sist presenteras en helhetssammanfattning av alla resultat och slutsatser som är författarens egna åsikter och således inte representerar ställningstaganden av Centralförbundet för de gamlas väl. Centralförbundet för de gamlas väl svarar för rapportens redigering och layout.

Den omfattande åldersdiskriminering som förekommer till och med inom social- och hälsovårdstjänsterna samt den skamfylde offentliga bilden av äldrearbetet som framkom i resultaten väcker uppmärksamhet. Åldersdiskrimineringen riktas mot unga och gamla, män och kvinnor. Åldersdiskriminering är entydigt förbjudet enligt lag i Finland och uppföljningen av den borde ingå i den regelbundna uppföljningen av jämlikhet.

Att utveckla ett Finland som är positivt inställt till ålder och ett bra land för alla är en gemensam sak. Det behövs en omfattande attitydförändring på alla nivåer i samhället, från den politiska toppen till vanliga medborgare. Hur vi tänker och talar om ålderdomen påverkar också hur vi agerar i frågor som rör den. Målet bör vara ett samhälle där ingen underskattas på grund av sin ålder och där olika generationer kan leva ett så bra liv som möjligt sida vid sida.

Jag vill varmt tacka Centralförbundet för de gamlas väl för möjligheten att bekanta mig med det här unika materialet och föra fram dess budskap för alla som är intresserade av temat.

Helsingfors, november 2022

Marja Vaarama

Sammandrag av rapporten

Centralförbundet för de gamlas väl kartlade på ett omfattande sätt hurdana inställningar finländare i Fasta Finland som fyllt 16 år har om åldrande, ålderdom, äldres delaktighet och åldersdiskriminering. Dessutom granskades hur man förbereder sig för ålderdomen samt medborgarnas uppfattningar om äldrearbetet och en bra ålderdom. Materialet ger en representativ bild av finländarna och det samlades in mellan den 26 januari och den 2 mars 2022 med en internetpanel och telefonintervjuer. Aula Research Oy samlade in enkätsvaren.

Åldersfördelningen bland dem som besvarade medborgarenkäten var omfattande: Den äldsta av respondenterna var född 1925 och den yngsta 2006. Enligt alla respondenter börjar ålderdomen i genomsnitt vid 68 års ålder, men till exempel över 85-åringar ansåg att den börjar vid 78 års ålder. Studier visar att ålderdomen börjar vid cirka 80 års ålder. Å andra sidan statistikförs 65-åringar som äldre personer, vilket torde ha sin grund i ett beslut som fattades för 83 år sedan om folkpensionens nedre gräns.

Medborgarenkätens respondenter hade i allmänhet en positiv inställning till ålderdomen eller ansåg att den inte är märkvärdigare än något annat skede i livet. Däremot ansågs samhällets

inställning vara negativ och man såg åldersdiskriminering i stor utsträckning. Både unga och gamla hade upplevt diskriminering själva. Politiker, social- och hälsovårdstjänsterna samt arbetsmarknaden ansågs vara mest diskriminerande. Framförallt pratet om hållbarhetsunderskott sårade respondenterna. Man hoppades på ett system med en egen läkare inom hälsovårdstjänsterna och bättre samordning av socialservicen. Var tredje person framförallt i åldern 26–45 år var rädd för sin ålderdom, och bakom rädslan låg arbetslöshet, ekonomisk otrygghet och att leva ensam. I studier har man också konstaterat att de yngre tvivlar på att pensionsavgifterna är rättvisa och att pensionsskyddet är hållbart i framtiden.

Beredskapen för den egna ålderdomen ansågs vara viktig. Konkret gjordes detta bland annat genom att beakta hälsosamma levnadsvanor och se till att boendemiljön är tillgänglig och belägen nära viktiga tjänster. Studier visar att bostads- och livsmiljöer som uppmuntrar till motion och gemensamma möten och som är tillgängliga stöder förverkligandet av dessa mål i praktiken. Även strävan efter ekonomisk beredskap var omfattande om man hade råd med detta. Å andra sidan prioriterade man inte fullmakter för intressebevakning och vårddirektiv när det gällde förberedelserna för ålderdomen. Den största delen av medborgarenkätens respondenter upplevde att äldre personer inte får de tjänster som de behöver. Respondenternas uppfattningar om äldrearbetet var till största delen dåliga. Svaren utstrålade trötthet och hopplöshet kring vart effektivitetstänkandet drivit branschen.

Till en bra ålderdom kopplades hopp om en trygg utkomst, ett tryggt boende och trygga tjänster. Man hoppades på en hyfsad hälsa och funktionsförmåga, självbestämmande och deltagande i beslut som gällde en själv, goda relationer till familj och vänner samt möjlighet att delta i hobbyer som är tillgängliga även för låginkomsttagare. Resor, stugliv, motion och friluftsliv samt möjlighet till livslångt lärande nämndes ofta. Man hoppades på att det psykiska välbefinnandet skulle bevaras och var rädd för minnessjukdomar och ensamhet. Man hoppades på en lugn och bra död utan smärtor och många förespråkade eutanasi.

Likaså hoppades respondenterna att samhället skulle acceptera ålderdomen som ett normalt livsskede och att ett långt liv skulle ses som en prestation istället för en börda. Man hoppades på att få leva en lycklig och fridfull ålderdom som en fullvärdig medlem av samhället och gemenskapen samt att känna tillhörighet utan rädsla och diskriminering – och att man kunde vara nöjd med livet man levde. Respondenternas önskemål innehöll inte något konstigt, utan ett vanligt, bra liv.

Enligt författaren är det hög tid att uppdatera samhällets åldersuppfattning. Pratet om hållbarhetsunderskott borde förbjudas helt och hållet. Vi lever i ett samhälle med lång livslängd där det finns allt fler äldre människor. Som namnet antyder, tillhör samhället alla, men de äldres röst hörs inte så bra i vårt samhälle. Den bör stärkas i samhällsdebatten och beslutsfattandet. Att bygga ett bra samhälle för personer i alla åldrar är på lång sikt den bästa äldrepolitiken. Bra äldretjänster bör ses som en investering som befriar personer i arbetsför ålder till arbetsmarknaden utan rädsla och oro för sina närstående och sin egen trygghet inför ålderdomen. Det är viktigt att värna om goda relationer mellan generationerna. Det behövs fler gemensamma evenemang och möten mellan olika generationer. Det lönar sig att i god tid dela information om beredskap inför ålderdomen till exempel i läroanstalterna. Det bör vara enkelt och tryggt att upprätta dokument relaterade till ålderdomen.

Den ena studien efter den andra har redan i årtionden lyft fram den dåliga tillgången på hemvård och vårdhemsplatser. Detta orsakar stress även för arbetstagare och anhöriga. Man talar om ett finansieringsunderskott på 1,8 miljarder euro inom äldreomsorgstjänsterna. Fler akutgeriatriska polikliniker behövs inom hälsovårdstjänsterna där det finns tillräckligt med kompetens om vård av

äldre personers sjukdomar och bedömning av deras funktionsförmåga. Politikerna bör över partigränserna fokusera på en förbättring av tjänsterna för äldre, som också bör åtföljas av en reform av tjänsterna. Endast en förvaltningsreform hjälper inte. Det är en märklig demokrati där medborgarna vill ta väl hand om de äldre, men samhället snålar just med deras tjänster. Vi måste börja bygga upp branschens rykte genast. En gnutta mänsklighet gentemot äldre personer som behöver hjälp skulle bättre motsvara det som finländarna vill ha. Den offentliga bilden av äldrearbetet är dålig i synnerhet på grund av de pågående vårdkriserna som dyker upp i samhällsdebatten. Att säkerställa att tillräckligt många arbetstagare söker sig till äldrearbetet och stannar kvar i branschen är samhällsliga problem som måste bemötas med samhällsliga medel.

Det finns inga undergörande medel för att förbättra äldrearbetets anseende, utan det handlar om att systematiskt och mycket vardagligt jobba på att förbättra anseendet. Det är en uthållighetsgren som man måste förbinda sig till på ett övergripande sätt. Största delen av problemen är sådana att en enskild arbetstagare inte kan påverka dem, utan det behövs förbättringar som omfattar hela organisationen. Avgörande är organisationens gemensamma vilja, beslut och det praktiska förverkligandet av dem samt kontinuerlig uppföljning och förbättring. De viktigaste byggklossarna för äldrearbetets rykte är att förbättra den samhällsliga uppskattningen av branschen och hela åldersfenomenet.